

УДК 070.4

О. І. Харитоненко

ГАЗЕТНА РУБРИКА В ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ: ФУНКЦІЇ, ВИДИ, ТРАДИЦІЇ ОФОРМЛЕННЯ

У статті на матеріалі газети «Вечірній Київ» за період із 1927 року і до сьогодні проаналізовано основні віхи історії рубрикації газет ХХ – початку ХХІ століть, простежено зміни в кількості, видах, тематиці, оформленні рубрик, з'ясовано роль рубрики як важливого елемента організації змісту в періодичних виданнях різних епох.

Ключові слова: рубрика, колонтитул, історія рубрикації.

І Вступ

Рубрика, як «особливий різновид газетного заголовка» [4, с. 115] і як «розділ газети, що підтримується в ній з певною періодичністю» [2, с. 74], являє собою один із найважливіших структурних елементів цього типу видань, завдяки якому забезпечується його архітектонічна цілісність. Наукове осмислення особливостей рубрикації періодики розпочалося в ХХ столітті й триває донині. У працях Д. Георгієва, С. Галкіна, С. Гуревича, В. Іванова, З. Партики, В. Попова, І. Табашнікова, В. Шевченко досліджено проблеми класифікації [2, с. 74-77], розташування, оформлення [4, с. 115; 8, с. 46], норм редагування [6, с. 24] рубрик. Однак поза увагою вчених залишаються питання еволюції цього елемента заголовкового комплексу.

На сьогодні маємо лише побіжні зауваги про те, що в ХІХ столітті «газета поділялася на рубрики від початку і до кінця, поза рубриками матеріалів не було» [2, с. 74], а в ХХ вона стала «найважливішим будівельним матеріалом для створення індивідуального образу» видання [2, с. 74]. Нині ж достатньо проглянути шпальти газет, щоб переконатись у тому, що рубрика втратила виплекану протягом минулих десятиліть індивідуальність, однак набула якихось нових якостей. Вочевидь бракує цілісної картини того, як поступово змінювались тенденції в презентації газетних рубрик, а саме це може суттєво доповнити уявлення про особливості архітекτονіки й режисури газетного видання.

ІІ Постановка завдання

Мета цієї статті – охарактеризувати основні віхи історії рубрикації за останнє століття, з'ясувати причини змін, що відбувались в заголовковому комплексі газет. Основні завдання – визначити особливості тем і видів, функцій, стилю, дизайну рубрик різних десятиліть. Об'єктом аналізу було обрано «Вечірній Київ» – видання, що існує вже понад сто років (започатковано 3 січня 1906 року, існувало в період з 1927 до 1930 р., постійно виходить із 1 червня 1951 року), має своє «обличчя», традиції, протягом багатьох десятиліть не змінювало обсяг і формат та демонструвало наступність редакторських підходів до формування концепції й контенту.

ІІІ Результати

У 1927 році редакція «Вечірнього Києва» пропонувала читачам такі рубрики: «Перед виходом номера», «В последний час» («Московская печать сегодня пишет»), «Важнейшее в утренних газетах» («Из иностранной прессы»), «По гранкам газет»), «Читайте завтра в “ВК”»), «Последние известия» («Разные известия»), «Погода», «Что случилось в городе», «Что случилось за день», «Наши будни», «По Советскому Союзу», «Иностранная жизнь», «Отовсюду» («Со всего света»), «Обо всем понемногу», «Разное», «Маленький фейлетон», «На рынке труда», «Из залы суда» («В стенах суда»), «Юридические заметки», «Новые книги», «Литературная хроника», «Кино», «Наука и техника», «Культурные уголки Киева», «Работа наших издательств», «Спорт», «Календарь театра», «Уголок юмора».

«Вечірній Київ» у цей період ще демонстрував залежність від традицій ХІХ століття. Це насправді була «газета рубрик»: більшість публікацій (особливо на початку року) подавались без власних заголовків, групувались у певні розділи під однією «шапкою» (наприклад, «Обо всем понемногу», «Что случилось за день»), які мали своє місце і періодичність появи на шпальтах видання. Деякі з них складались із підрубрик (наприклад, «В народном суде», «Судебная хроника» були частиною великого розділу «Из залы суда»).

Провідною темою, якій присвячувались рубрики, були новини, причому стосувались вони як глобальних подій (міжнародних конфліктів, фактів із життя країни), так і дріб'язкових випадків на вулицях міста (крадіжка гаманця, суперечка в крамниці). Значними за обсягом і постійними були розділи, присвячені кримінальній хроніці, розгляду судових справ. Також стабільним було зацікавлення редакції в матеріалах науково-популярних, на літературні теми, із культурного життя міста. Привертає увагу

численність службових рубрик із оглядом преси, у назвах яких обов'язково вказувалось джерело чи час отримання інформації: «Московская печать сегодня пишет», «Важнейшее в утренних газетах», «Из иностранной прессы», «По гранкам газет».

Цікавими були традиції розміщення рубрик у виданні. Газета зазвичай починалася з висвітлення міжнародної політики, з другої сторінки читачі отримували інформацію про важливі події в країні та місті. Ця ситуація змінилася лише з середини століття. Тоді видання почало демонструвати свою регіональну «сутність» і застосовувати принцип наближення інтересів. З 1950-х рр. міжнародні рубрики витісняються на другу, третю і навіть четверту шпальти. У 1990-х рр. вони присутні й на першій сторінці, але в такій послідовності: «Що нового? У Києві. В Україні. У світі».

Не зовсім традиційним для читачів більш пізніх епох може видатись і розміщення художньо-публіцистичних жанрів. У 1927 році «Маленький фейлетон» обов'язково з'являється не на останній, а на другій чи третій шпальтах. Ще й набагато пізніше фейлетони й рубрика «Новела» займають місце в середині номера. Лише під кінець століття більш чітко простежується звична для сучасного читача послідовність у розміщенні: інформаційні, аналітичні і лише потім художньо-публіцистичні жанри і, відповідно, рубрики з цими публікаціями. Загалом, у 1927 р. у розташуванні рубрик редакція демонструвала постійний пошук. Наприклад, рубрики «Отовсюду», «Обо всем понемногу» постійно змінювали свою «прописку» від першої шпальти до останньої.

Найбільших змін протягом року зазнало оформлення рубрик. Спочатку більшість назв подавалися із використанням шрифтів більшого, порівняно з основним текстом, кегля і жирного накреслення. На цьому етапі вони ніяк не відрізнялись від решти заголовків. Пізніше художники почали застосовувати світле накреслення шрифтів інших гарнітур і розташовували назву рубрики над заголовком. Наприкінці року більшість назв рубрик оформлювались світлими шрифтами із підкресленням і подавалися в правому верхньому куті публікацій. Заголовок рубрики нарешті знайшов «своє» місце.

Ще одна суттєва риса дизайну рубрик попередніх епох – художники прагнули не уніфікованості в презентації назви (саме ця тенденція домінує в макетах сучасних газет), а навпаки, індивідуалізованості, унікальності оформлення. Варіювалась форма не лише різних рубрик, а навіть одна й та сама постійна рубрика від номера до номера могла змінювати свій вигляд. Робилося це за допомогою логотипів. За технікою виконання вони були зображальними, рисованими (у 1927 році такою була лише одна рубрика-логотип «Календарь театра») і шрифтовими («Культурные уголки Киева», «Строющийся СССР»).

Тематика основних рубрик наступного періоду (1951-1965 років) порівняно з попереднім більш строката. Традиційно вагомим залишається блок новин: «Новини дня», «Сьогодні в ранкових газетах» («Огляд стінної преси», «З ранкової пошти», «Щойно з телетайпної стрічки», «Телеграфом з усього світу»), «Сьогодні в Києві» («Київські новини»), «Погода», «Вісті з усього світу» («Звідусіль про все», «В країнах соціалізму», «На міжнародні теми», «Міжнародні нотатки», «Їхні звичаї», «Події в Кореї»), «День за днем», «По нашій батьківщині».

З'явилися нові теми, навіяні історичними реаліями, і відповідно – рекордна кількість рубрик, присвячених КПРС, процесам післявоєнної відбудови держави, трудовим будням різних робочих колективів: 1) «Партійне життя», «Хроніка партійного життя», «В обкомі КП(б)У», «У президії ВЦРПС»; 2) «На будовах міста», «Вище темпи будівельних робіт», «На будовах комунізму», «Газифікація Києва», «Достроково виконаємо річний план житлового будівництва», «Будівництва!», «Будови комунізму – всенародні справа», «Забудова Хрещатика», «Київ – будовам комунізму», «Листи з великих будов», «Будови семирічки»; 3) «Досвід стахановців – всім робітникам!», «У боротьбі за технічний прогрес», «Розповіді про народних дозорців», «Передовики трудової вахти», «У колективах фізкультури».

На особливу увагу заслуговують рубрики «Слідами виступів “Вечірнього Києва”» (50-ті роки) і «Добрий вечір!», «Після Доброго вечора» (60-ті роки). У них редакція постійно відслідковувала, як реагують читачі на попередні публікації. Наприклад: «НІЧОГО СОБІ ТЕХНІКА. Керівники Будинку техніки Південно-Західної залізниці переплутали державну касу з власною кишенею. До читання лекцій і редагування технічної літератури залучали людей, далеких від техніки, а гонорар нараховували не тим, хто читав лекції. Про це писалося в замітці «Нічого собі техніка» 2 грудня минулого року. Факти підтвердилися. Начальник Південно-Західної залізниці оголосив догану завідувачому Будинку техніки т. Шульгайцеру. З винуватців утримані незаконно одержані гроші» («ВК». – 1965. - №12. – С.2). У дещо видозміненому вигляді ці рубрики зберігаються аж до кінця століття. Так, протягом 1995 року постійно з'являвся розділ «Повертаючись до надрукованого». Існування таких рубрик частково обумовлена традиціями 30-х років, коли звинувачувальна публікація в газеті прирівнювалась до судового вироку і була розрахована на негайну відповідь-«покаяння». Однак у середині століття, а тим паче

потім – це свідчення авторитету як слова журналіста загалом, так і вагомості видання в суспільстві. Крім того, це яскравий приклад того, як газета послідовно прагне живого діалогу з читачами, обов'язкової реакції людей на прочитане. До постійного ведення такого діалогу спонукали й інші рубрики, у межах яких налагоджувалося спілкування з аудиторією, створювалась атмосфера «дружніх» стосунків редакції та людей, для яких вона працює. Якщо в 1965 році ми бачимо лише поодинокі приклади таких рубрик («За круглим столом редакції»), то в 90-х їх кількість значно збільшується: «Подробиці для “Вечірки”», «Запрошуємо до розмови», «Почуйте нас», «Акція “Вечірки”», «Мікрофон “Вечірки”», «Віче», «Епістолярій».

3-поміж новацій середини століття – поява великої кількості службових рубрик, що вказують на жанр публікації: «Репортаж», «Спортивний репортаж», «Наші інтерв'ю», «Повідомлення», «Новела», «Малий фейлетон», «Фейлетон» («Репліки фейлетоніста»), «Короткі рецензії». Крім того, поряд із постійними й тимчасовими з'являються епізодичні, разові рубрики, які конкретизують заголовок статті («Інтерв'ю дає Юрій Гагарін», «Лист з Варшави», «20 років з дня визволення Кракова», «Зимова спартакіада Києва»).

Традиційно велика увага приділяється питанням просвітництва. Постійні рубрики відведені для розгляду питань науки, літератури, мистецтва, історії, краєзнавства («Новообрані дійсні члени Академії наук УРСР», «З блокнота натураліста», «В майстернях архітекторів», «Література. Мистецтво», «В бібліотеку приходить читач», «Магазин передплатних видань», «Люди орлиного польоту», «Люди нашого міста», «З історії нашого міста», «З минулого», «Цікаво про різне»). Розширюється блок рубрик, присвячених публікаціям про спорт, дозвілля, побут: «Спорт» («Говорять майстри спорту», «Спортивний репортаж», «Кияни – майстри спорту»), «Телебачення», «Театри і концерти» («Театр»), «Кіно», «У вільну годину», «Де завтра відпочити», «Відкрита книга побуту» («На побутові теми», «Корисна порада»), «Наш конкурс». Слід відзначити також, що вперше редакція звертається до теми здоров'я («Служба здоров'я»).

Привертають увагу й деякі особливості рубрикаційного планування. Перш за все, невизначеною була кількість рубрик для кожного числа. Є номери в яких всього одна рубрика, в інших 7-10. Окрім того, не завжди виправданим є постійне варіювання назв ключових рубрик. Ті теми, які сьогодні номінувалися б досить лаконічно («Будівництво», «Партійне життя», «Спорт»), висвітлюються у різних рубриках-«близнюках» («На будовах міста», «Вище темпи будівельних робіт», «На будовах комунізму»; «Партійне життя», «Хроніка партійного життя»; «Говорять майстри спорту», «Спортивний репортаж», «Спорт»). Намагаючись щоразу конкретизувати тему повідомлення в назві рубрики, редакція мимоволі робить структуру видання дещо хаотичною, незрозумілою для читача.

Надзвичайно цікавим було оформлення рубрик. Як і раніше, виділення назви здійснюється за допомогою варіювання гарнітур, накреслень (домінує світле пряме й світле курсивне накреслення), лінійок, фігурних рамок, розташування в правому куті чи від центру. Як і в попередні десятиліття, відсутнє типово оформлення: дизайн однієї рубрики, а тим паче різних постійно варіюється. Однак з'являється величезна кількість рубрик-логотипів. Кожен розділ у газеті стає по-справжньому рукотворним. Найбільш показово це в рубриках, у яких спеціальному оформленню підлягала не лише назва, а й уся публікація. За допомогою рамки чи рисунка, який розміщувався як підкладка під текст або ж поряд із текстом, створювалась композиційна цілісність розділу.

У 90-х роках ХХ століття (аналізуються рубрики за 1995 рік) послідовно використовується увесь спектр службових рубрик: із вказівкою на жанр публікації («Факт і коментар», «Репортаж», «Рецензії», «Коментар», «Документ», «Фейлетон», «Усмішка», «Гумореска»), час події («Сьогодні», «Учора»), значимість, актуальність теми («Тема дня», «Тема тривоги нашої», «На злобу дня»), джерело інформації («Вісті з верхніх ешелонів влади», «З місця події»), характер аудиторії («Хто ти, імениннику?», «Київ і кияни»), характер презентації повідомлення («Одним абзацом», «Безкомпромісно», «Офіційно – з приводу пліток», «Вперше»), особливості редакційної роботи і взаємодії редакції з читачами («Колонка головного редактора», «Подробиці для “Вечірки”», «Запрошуємо до розмови», «Почуйте нас», «Акція “Вечірки” “Чи потрібні Україні українська масова культура?”», «Мікрофон “Вечірки”», «Віче», «Епістолярій»). З'являються подвійні рубрики (наприклад, «Акція і реакція. Репортаж з місця події»), в яких службова рубрика конкретизує тематичну.

Ознакою часу гласності й демократизації суспільства можна вважати використання великої кількості «полемічних» рубрик-добірок, у яких редакція поєднувала кілька публікацій на одну тему, але протилежними баченнями викладених проблем («Громадська думка», «Точка зору», «Два погляди на одну подію», «Безкомпромісно», «Полеміка», «На злобу дня», «Коментар», «Вперше», «Офіційно – з приводу пліток», «Про це говорять»). З'являються також рубрики соціологічного спрямування («Експертне опитування», «У дзеркалі статистики»).

Тематично в цей час рубрики поділяються на такі групи: 1) новини («Що нового?: У

Києві. В Україні. У світі», «Колонка головного редактора», «Політика», «Сьогодні», «Учора», «Тема дня», «Міські новини», «Київський час», «Одним абзацом: Близьке зарубіжжя», «Вісті з верхніх ешелонів влади»); 2) галузева аналітика («Соціальна політика», «Медицина: Адреси досвіду», «Проблема галузі», «З життя спецслужб», «Справи військові», («Військові новини»), «Економіка», «Діловий канал», «Антиринок», «Земля і люди»); 3) історія та сучасність Києва («Київ і кияни», «Спогади старого киянина», «З історії київської благодійності», «Кияни про киян», «Архітектурні перлини Києва», «Знай наших!», «Гості Києва»); 4) проблеми, негаразди, скандали, кримінал («Наші негаразди», «Тривожна тема», «Тема тривоги нашої», «Кримінальна хроніка», «Скандал», «Пригода»); 5) історія, мова, державність («Шануймо традиції», «Звичаї наших народів», «З нашої історії», «Повернені імена», «Без мови немає нації», «Роздуми про національне щастя», «Наша незалежність», «Україна і світ», «Символи часу»); 6) культура, наука, спорт, дозвілля («Життя видатних людей», «Імена і дати», «Легендарні імена», «Наука», «Релігія», «Щойно з друку», «Музика», «Культура і час», «Київські прем'єри», «Спорт», «Експозиції – театр», «Запрошує філармонія», «Погода», «Цікаво знати», «Інформує “Інтелект”», «Народні свята», «Хто ти. Імениннику?», «Просяться слова на ноти», «Телебачення», «Вітаємо! », «Ювілей», «Довідкове бюро “ВК”», «Ціни», «Фотоінформація»).

У тематичних блоках, на відміну від попередніх періодів, актуалізовані економічні, кримінальні та скандальні новини, історичні розвідки, пов'язані з пошуком історичної правди, репресіями і реабілітацією, болючі для суспільства питання, а також проблеми національного відродження.

Загалом, у 1990-х роках використовувалось надзвичайно багато рубрик (майже до кожної публікації). Однак, порівняно з тенденціями шістдесятих, ці рубрики не дублюються, розкладаються на визначені тематичні й службові блоки, чітко структурують увесь матеріал видання.

Щодо оформлення – варто відзначити відмову від декоративності, унікальності дизайну кожного з розділів. Зникають рубрики-логотипи. Використовуються лише підкладки та шрифтове увиразнення назв, причому послідовно однакове, типово на всіх шпальтах і в усіх номерах.

Таким чином, можемо відзначити, що в цей період рубрика втратила свою індивідуалізованість, «творчий потенціал», однак більш послідовно почала відігравати роль композиційної одиниці видання.

Саме ця, остання з названих, тенденція виявилася найбільш продуктивною і визначила характер рубрикації сучасних видань і «обличчя» сьогоденної газети. Нинішні рубрики (не тільки у «Вечірньому Києві», а в більшості газетних видань різних видів) дедалі більше за своєю функцією нагадують книжковий зміст: їх небагато, вони переважно постійні, узагальнювальні, інформативні, з фіксованим розташуванням на певних сторінках, типово оформлені в межах усього макету. Основна їхня функція – не зацікавлення, привертання уваги читача, створення «обличчя» газети, а лише структурування видання й полегшення пошуку інформації. Цьому сприяє й чіткий поділ на суперрубрики, подані в колонтитулі («День Києва», «Місто», «Новини міста», «Райони», «Суспільство», «Споживач», «Доброчинність», «Сьогодні (анонси кіно)», «Охорона здоров'я», «Фоторепортаж») і рубрики до конкретних публікацій, наприклад: «Тема дня», «Протокол», «Скандал», «Перспективи», «Інвестиції», «Інфраструктура», «Благодійність», «Наміри», «Кінопрем'єра», «Виставки», «Кінофестиваль», «Поради психолога», «Астропрогноз», «До речі», «Довідка “Вечірки”»).

IV Висновки

Протягом XX і на початку XXI століть газетна рубрика «Вечірнього Києва» зазнала суттєвих змін.

1. Тематично постійними були рубрики, які стосувались новин і різних аспектів культурного життя країни й дозвілля. Загалом, теми рубрик, природно, залежали від кон'юнктури часу. Так, кінець двадцятих років позначився домінуванням кримінальної та судової хроніки; в середині століття значимими були проблеми партійного життя, відбудови країни, трудових буднів; у 90-х роках домінують рубрики економічного, історичного, просвітницького, національно-патріотичного спрямування.

2. Поступово збільшується роль службових рубрик. Якщо в першій третині століття використовувались тільки рубрики із оглядами преси, то в останні десятиліття на шпальтах газети бачимо вже весь їхній спектр: із вказівкою на жанр публікації, час події, актуальність теми, джерело інформації, характер аудиторії, характер презентації повідомлення, особливості редакційної роботи. Протягом усього часу «Вечірній Київ» демонстрував зацікавленість також і в рубриках, спрямованих на спілкування з читачем, отримання відповіді-реакції на свої публікації.

3. Змінювались і правила розташування рубрик відповідно до принципу наближення інтересів: поступово редакція почала виводити на перші місця київські новини.

4. Кількість рубрик протягом усього періоду збільшувалась. На перших етапах процес рубрикаційного планування був доволі хаотичним: створювались рубрики-дублікати, не прогнозованою була періодичність їх появи

на шпальтах газети. Однак із часом редакція почала уникати синонімії в назвах основних розділів, були більш чітко визначені ключові тематичні й службові рубрикаційні блоки.

5. Найбільш суттєво еволюціонували традиції оформлення рубрик: протягом більшої частини століття відзначалась тенденція до індивідуалізованості дизайну кожного із запропонованих читачам розділів, яка досягалась за допомогою шрифтового увиразнення, створення рубрик-логотипів, ілюстрування, декоративного оформлення усіх публікацій, що належали рубриці. Починаючи з 90-х років ХХ століття і донині в дизайні рубрик домінують аскетизм (оформлення за допомогою шрифтів і підкладок) і типовість, уніфікованість.

6. Протягом усього аналізованого періоду суттєво змінилися функції рубрики. На початку ХХ століття рубрика відігравала роль заголовка. Починаючи з 50-х років за допомогою рубрики редакція намагається створювати свій стиль, «обличчя» й разом із тим – налагодити діалог із читацькою аудиторією, зробити газету «сімейним» виданням, а кожному сім'ю – членом редакторського колективу. На сьогодні ці функції втратили свою актуальність і рубрика сприймається переважно як суто композиційний елемент, за допомогою якого можна структурувати матеріал і полегшити читачам пошук інформації.

Здійснений аналіз і отримані результати дозволяють окреслити перспективні напрямки подальших досліджень цієї теми: 1) вивчення еволюції рубрикації інших газет; 2) зіставний аналіз рубрик у газетах різних видів; 3) детальна характеристика сучасних тенденцій рубрикації в газетах різних архітектонічних типів.

Список використаної літератури

1. «Вечірній Київ» // Київ: Енциклопедичний довідник / За редакцією Анатолія Кудрицького – К. : Головна редакція УРЕ, 1981. — С. 97.
2. Георгієв Д. Режиссура газети / Д. Георгієв; пер. с болг. Э М. Дурыгиной. – М. : Мысль, 1979. – 260 с.
3. Гуревич С.М. Газета. Вчера, сегодня, завтра : учебное пособие для вузов / С.М. Гуревич. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 288 с.
4. Іванов В. Ф. Техніка оформлення газети : курс лекцій : навч. посібник для студ. фак. Журналістики [Текст] / В.Ф. Іванов. – К. : Знання, 2000. – 222 с.
5. Карпенко В.О. Феномен «Вечірнього Києва» наприкінці 80-х – на початку 90-х років (Нотатки головного редактора) / В.О. Карпенко // Наукові записки Інституту журналістики. – 2002. – Т. 9. – С. 64-81
6. Партико З.В. Галузеве редагування в засобах масової інформації : конспект лекцій / З.В. Партико. – Львів : Афіша, 2007. – 104 с.
7. Шевченко В.Е. Оформлення сучасного газетного видання : навчальний посібник / В.Е. Шевченко. – К., 2003. – 344 с.
8. Шевченко В.Е. Система рубрикації газети – основа її архітектонічної організації / В.Е. Шевченко // Наукові записки Інституту журналістики. – 2003. – Т. 13. – С. 45-51

Харитоненко Е.И. Газетная рубрика в истории и современности: функции, виды, традиции оформления.

В статье на материале газеты «Вечерний Киев» за период с 1927 года и до сегодня проанализированы основные вехи истории рубрикации газет ХХ – начала ХХІ столетий, отслежены изменения в количестве, видах, тематике, оформлении рубрик, установлена роль рубрики как важного элемента организации содержания в периодике разных эпох.

Ключевые слова: рубрика, колонтитул, история рубрикации.

Kharytonenko EZ. A newspaper heading in the history and modernity: functions, types, traditions of design

In the article it is analyzed the history of the headings of newspapers ХХ - early ХХІ centuries, changes in the number, types, themes, design headings. It is considered on the material of the newspaper «Evening Kyiv» during the period from 1927 to today.

Key words: heading, running title, history of the headings.

СТАТТЯ ОПУБЛІКОВАНА:

Харитоненко О.І. Газетна рубрика в історії та сучасності: функції, види, традиції оформлення // Держава та регіони. Науково-практичний журнал. Серія: соціальні комунікації. – 2012. – №3(11). – С. 101-106